

УДК 37.01.48

КОНЦЕПТУАЛЬНА МОДЕЛЬ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ

А.М.Будур

У статті розглядається процес структурування концептуальної моделі соціально-педагогічної системи формування культури здоров'я особистості учнів загальноосвітньої школи. Обґрунтовані її структурно-функціональні компоненти та умови ефективного впровадження вищезначеної моделі в освітньо-оздоровче середовище загальноосвітньої школи.

Ключові слова: модель, система, соціум, функція, управління, блок, цінність, духовність.

У законі України “Про загальну середню освіту” одним із основних завдань школи є “...виховання у дітей і підлітків свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування гігієнічних навичок і засад здорового способу життя, збереження й зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів”. Потреба у розробці та впровадженні в практику означених програм обумовлено тим, що в Україні останнім часом чітко визначилась негативна тенденція погіршення здоров'я підростаючого покоління. Так, ряд відомих вчених, таких як М. Амосов, О. Бендет, І. Бех, В. Горащук, В. Григоренко, І. Мурахов, С. Омельченко, наводять дані наукових досліджень про те, що 75 – 80 % учнів загальноосвітніх шкіл мають певні відхилення в стані здоров'я. Основними з цих захворювань є: серцево-судинні та шлунково-кишкові захворювання, захворювання нирок, органів дихання, крові, центральної нервової системи, опорно-рухового апарату, ендокринної системи, обміну речовин [1, 4, 5, 7, 8, 11, 12].

У зв'язку з викладеним тема дослідження є складовою комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри теоретичних

основ фізичного виховання і реабілітації Слов'янського державного педагогічного університету, що виконується за проблемою “Оптимізація фізичного виховання та оздоровлення учнів загальноосвітніх шкіл” у структурі державної програми “Вчитель” (протокол № 5 від 26.12.2008 р.), “Фізичне виховання – здоров'я нації” (пункт 36 цільової комплексної програми) та зведеним планом науково-дослідної роботи в галузі духовного виховання, фізичної культури та спорту на 2010 – 2015 рр.

У наукових роботах таких відомих вчених, як М. Амосов, Г. Апанасенко, І. Бех, В. Горашук, В. Григоренко, В. Кремень, І. Муравов, С. Омельченко, О. Яременко аргументовано доведено, що одним із найефективніших методів пізнання та вирішення вищезначеної проблеми є моделювання систем особистісно орієнтованого формування психосоматичного здоров'я, культури здоров'я учнів загальноосвітньої школи, який потребує подальшого дослідження та практичного використання в освітньо-оздоровчому просторі України [1, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 14].

У зв'язку з викладеною аргументацією напрямків вирішення вищезначеної соціально-педагогічної проблеми мета статті полягає у проєктивній розробці концептуальної моделі особистісно орієнтованого формування психосоматичного здоров'я, культури здоров'я учнів загальноосвітньої школи, яка є гносеологічною основою трансформації типового навчального закладу в школу сприяння здоров'ю учнів.

Методологічну основу досягнення мети дослідження становлять фундаментальні наукові праці П. Анохіна [2], І. Беґа [4], В. Горашука [5], В. Григоренка [6, 7, 8], Д. Джонсона [9], С. Омельченко [12], О. Яременка [14], на засадах яких ми використали сучасні методи моделювання інноваційної педагогічної системи [4, 5, 6, 9, 12, 14] на науково-дослідній базі кафедри теоретичних, методичних основ фізичного виховання і реабілітації Донбаського державного педагогічного університету та загальноосвітньої школи № 10 міста Дружківка Донецької області.

Проєктивна розбудова та обґрунтування концептуальної соціально-педагогічної моделі виховної системи особистісно орієнтованого формування в учнів культури здоров'я здійснювалася за умови, що означена модель є евристичною і тому не потребує спеціальних математичних обґрунтувань та розрахунків [2, 7, 11]. Евристично-педагогічна структура цієї моделі забезпечує її гнучкість,

можливість ситуативної заміни, корегування, ампліфікації її показників, величин, характеристик, що створює оптимальні умови прогнозування розвитку, поведінки, управління, модернізації виховних систем вищезначеного типу в освітньо-оздоровчому середовищі загальноосвітньої школи [2, 4, 7, 8, 9, 12, 13].

Отже, сформоване теоретичне та організаційно-педагогічне підґрунтя проективної розробки концептуальної моделі особистісно орієнтованої виховної системи формування в учнів загальноосвітньої школи культури здоров'я дозволило нам структурувати її як блокову систему, що має таку структурно-функціональну будову:

- Системо-утворюючий та системо-стабілізуєчий блок, динамічним компонентом якого є зміст нової парадигми освіти і виховання, інформація педагогічної діагностики стану психосоматичного здоров'я учнів, їхнє ставлення до формування особистісної культури здоров'я, рівня сформованості особистісної їхньої культури здоров'я та дані відносно професійно-педагогічної вмотивованості педагогів школи в означений процес. Системо-утворюючий вплив цього блоку в структурі означеної моделі реалізується шляхом таксономії виховної мети та освітньо-оздоровчих завдань цієї системи.

- Під впливом динамічного компонента системо-утворюючого блоку в моделі структуруються блоки трьох рівнів управління виховною системою збереження, розвитку здоров'я та формування культури здоров'я учнів і педагогів:

- а) управлінські функції директора школи спрямовані на створення оптимальних організаційних, педагогічних, соціальних, валеологічних, дидактичних, фінансових, матеріально-технічних, кадрових умов прогнозування, планування, організації, контролю, регулювання, корегування, стимулювання розвитку інноваційної виховної системи означеної спрямованості, формування психологічного клімату командної роботи вчителів, учнів, їхніх батьків над реалізацією ідеї створення школи збереження здоров'я школярів;
- б) управлінські функції заступника директора школи з виховної роботи полягають у вивченні та інноваційній реалізації соціально-педагогічних умов функціонування виховної системи особистісно орієнтованого формування в учнів культури здоров'я в аспекті: реалізації міжпредметних зв'язків, фізкультурно-оздоровчої, спортивно-масової

діяльності, мотиваційно-пропагандистської практики, формування здорового способу життя школярів; таксономії виховних, духовно-культурологічних, фізкультурно-оздоровчих цілей і завдань виховної системи означеної спрямованості;

- в) диференціація управлінських функцій на рівні учнівського середовища (учнівське самоврядування), педагогічного колективу, сім'ї, територіальної громади, дитячих й молодіжних організацій та об'єднань здоров'язберігаючої та здоров'ятворчої спрямованості, які забезпечують формування й реалізацію: соціально-духовних цінностей; особистісного життєвого досвіду учнів і педагогів у формі динамічної системи соціальних ролей, норм поведінки і вимог здорового способу життя.

В структурі цього блоку з урахуванням трирівневої системи управління виховними, освітніми, оздоровчими процесами постійно здійснюється таксономія здоров'язберігаючих, здоров'ятворчих цілей, конкретизуються навчальні, виховні, культурологічні, духовно-соматичні завдання з об'єктивним урахуванням організаційно-управлінських, валеологічних, соціально-педагогічних, духовно-культурологічних умов загальноосвітньої школи.

• Динамічний стан блоків управління на рівні цілеутворення та конкретизації завдань функціонування виховної системи обумовлює формування блоків керованого впливу педагогічних інструментів особистісно орієнтованого виховання в учнів культури здоров'я, яка структурується в їхній свідомості як полікомпонентна система:

- гносеологічний компонент включає пізнавально-виховну діяльність особистості, що спрямована на опанування теоріями, концепціями, ідеями, духовністю, культурою здоров'язберігаючої та здоров'ятворчої діяльності людини, формування її санологічного світогляду;
- аксіологічний компонент відображає інтеріоризаційно структуровану систему ціннісних орієнтацій, духовно-соматичних цінностей, морально-вольових якостей, переконань, мотивів, потреб, цілей у сфері особистісно орієнтованого формування культури здоров'я особистості;
- праксіологічний компонент структурує систему усвідомлених ціннісних ставлень особистості до: здоров'язберігаючої суспільно-соціальної практики; особистісно-ціннісного ставлення до свого здоров'я як потужного конструктору її успішного соціально-суспільного майбутнього; ціннісного ставлення до сучасних програм, проектів, методів, засобів, методик, педагогічних технологій фізичного

виховання, спортивної підготовки, розвитку, збереження, корекції та удосконалення психосоматичного здоров'я, формування здорового способу життя, культури здоров'я людини;

- духовно-ціннісний компонент охоплює таку систему ціннісно-культурологічних, естетичних основ системно-діяльній організації здоров'язберігаючої та здоров'ятворчої практики людини: "самоорганізованість, працьовитість, цілепокладання, здоров'ятворча емпатія, самовиховання, самоосвіту, самоактуалізацію, наполегливість, партнеродомінантність, оптимістичні стратегії поведінки, позитивну "Я"-концепцію, гуманістичне ставлення до людей, патріотизм стосовно сім'ї, класу, школи, села, міста, області, країні" [8, с.36];
- мотиваційно-потребнісний компонент включає спрямованість особистості, систему особистісних і суспільно-соціальних мотивів певної інтенсивності, що характеризують рівень зусиль, намагань, цілеспрямованості, успішності у досягненні визначених мети та завдань свідомого розвитку, збереження, корекції та удосконалення психосоматичного здоров'я, формування здорового способу життя, здоров'ятворчої компетентності, культури здоров'я людини [6, 7, 8].

• Інтегрований динамічний стан викладених блоків концептуальної моделі обумовлюють структурування блоків, що виконують функцію локусу інноваційного педагогічного інструментарію, в якому концентруються сучасні ефективні досягнення в галузі здоров'язбереження та здоров'ятворчості людини:

- "інтерактивні педагогічні форми організації і управління здоров'ятворчою діяльністю учнів в системах: "учень ↔ педагог", "учень ↔ учень", "учень ↔ навчальна група", "педагог ↔ навчальна група", "учень ↔ виховна система", "педагог ↔ виховна система" [8, с.50];
- інноваційні соціально-виховні технології розвитку, збереження та удосконалення психосоматичного здоров'я, формування здорового способу життя, культури здоров'я, що органічно поєднані з ефективними традиційними здоров'ярозвиваючими програмами, методиками;
- інтегруюча функція управлінської діяльності педагогічної ради та органів учнівського самоврядування реалізується в концептуальній моделі означеної виховної системи у формі інтенсивного впровадження в освітньо-оздоровче середовище школи модульно-освітніх програм

“Рівний – рівному”, “Профілактика ВІЛ/СНІДу та здоров’я і духовний розвиток молоді”, “Школа проти СНІДу”, “Діалог”, “Моніторинг оздоровчої функції освіти”, “Фізичне виховання – здоров’я нації”, “Європейська мережа шкіл зміцнення здоров’я”, “Корисні звички”, “Цікаво про корисне”, “Здоров-Я – моє життєве кредо”, “Здоров-Я”, “Соматичне, духовне, соціальне здоров’я молоді – основа безпеки країни” тощо.

•Досягається кумулятивний ефект особистісно орієнтованого формування в учнів культури здоров’я на основі практичної реалізації в виховній системі структурно-функціональних зв’язків між блоками концептуальної моделі, які створюють освітньо-виховне та духовно-мотиваційне здоров’ятворче середовище, в межах якого розробляються та реалізуються здоров’язберігаючі, здоров’ярозвиваючі концепції навчально-виховного закладу, створюються компетентісні духовно-соматичні моделі його випускників, інтегруються знання, ціннісні орієнтації, духовність, життєвий досвід, співтворчість, взаємодопомога у вирішенні складних питань особистісного формування культури здоров’я учнів і педагогів школи.

Динамічний, цілеспрямований стан вищезначених блоків реалізується в концептуальній моделі на основі планування, організації, контролю, оцінки (моніторинг стану), регулювання, корегування, стимулювання, верифікації, зворотного зв’язку в системі взаємозалежностей структурно-функціональних блоків концептуальної моделі типу: “стан суб’єкта на вході в систему” → “стан суб’єкта на виході з системи” → “термін впливу виховної системи на суб’єкта” → “верифікація та таксономія результатів і цілей впливу системи” [8, с.48 – 54], що функціонує в освітньо-виховному та фізкультурно-оздоровчому середовищі загальноосвітньої школи сприяння здоров’ю дітей і підлітків.

Отже, структурована концептуальна модель організації і управління соціально-виховною системою особистісно орієнтованого формування в учнів загальноосвітньої школи культури здоров’я дозволяє об’єктивно визначити, які її параметри підлягають проєктивній розбудові, організації, плануванню, контролю і оцінці, регулюванню, корегуванню, стимулюванню в межах зворотного зв’язку організаційно-педагогічного функціонування в освітньо-оздоровчому середовищі цього закладу. Концептуальна модель означеного змісту як

гносеологічний заміник виховної системи здоров'ятворчого розвитку учнів з ознаками здоров'язберігаючого навчально-оздоровчого закладу нового типу є ефективним інструментом визначення змісту організаційно-педагогічних умов оптимального функціонування цієї керованої структури в освітньо-оздоровчому середовищі загальноосвітньої школи, яке виконує соціально-педагогічну роль конструктора психосоматичного здоров'я, формування здорового способу життя, культури здоров'я особистості підростаючого покоління України.

Перспективу подальшого нашого дослідження вбачаємо в проєктивній розробці на засадах обґрунтованої концептуальної моделі соціально-педагогічних технологій формування психосоматичного здоров'я та культури здоров'я особистості учнів загальноосвітньої школи, що трансформується у навчальний заклад сприяння здоров'ю школярів.

Література

1. Амосов Н.М. Физическая активность и сердце / Н.М.Амосов, А.Д.Бенедет. – К.: Здоровье, 1989. – 212 с.
2. Анохин П.К. Избр.труды. Философские аспекты теории функциональных систем / П.К.Анохин. – М.: Наука, 1978. – 380 с.
3. Апанасенко Г.Л. Як зупинити депопуляцію в Україні / Г.Л.Апанасенко // Науковий світ. – 2005. - № 11 (88). – С. 2 – 5.
4. Бех І. Виховання особистості: У 2 кн. Кн. 2: Особистісно-орієнтований підхід: науково-практичні засади / І.Бех. – К.: Либідь, 2003. – 344 с.
5. Горашук В.П. Формирование культуры здоровья школьников (теория и практика) / В.П.Горашук. – Луганск: Альма-матер, 2003. – 376 с.
6. Григоренко В.Г. Логические аспекты обоснования понятия “Деференциально-интегральный оптимум физической нагрузки”. Теоретико-методологические вопросы понятийного аппарата в сфере физического воспитания и спорта: Тезисы Всесоюзного симпозиума / В.Г.Григоренко. – Малаховка: Изд-во МОГИФК, 1991. – С. 43 – 45.
7. Григоренко В.Г. Зміст педагогічних принципів структурування інтерактивних виховних технологій особистісно орієнтованого формування культури здоров'я учнів загальноосвітньої школи. проблеми трудової і професійної підготовки: наук.зб. / В.Г.Григоренко // укладач В.В.Стешенко. – Слов'янськ: СДПУ, 2010. – Вип. 15. – С. 32 – 41.
8. Григоренко В.Г. Педагогічні технології особистісно орієнтованого формування в учнів загальноосвітньої школи культури здоров'я: теорія та практика /

- В.Г.Григоренко, Г.В.Григоренко, С.О.Омельченко, В.М.Пристинський та ін. – Слов'янськ: Вид-во СДПУ, 2010. – 346 с.
9. Джонсон Д. Революція оптимального здоров'я. Пер с англ. / Д.Джонсон. – К.: ООО “Эмвей Україна”, 2010. – 408 с.
 10. Законодавство України про освіту. Збірник законів за станом на 10 березня 2002 року. – К.: Парламентське видавництво, 2002. – 159 с.
 11. Муравов И.В. Оздоровительные эффекты физической культуры испорта / И.В.Муравов. – К.: Здоровье, 2002. – 276 с.
 12. Омельченко С.О. Взаємодія соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя дітей та підлітків / С.О.Омельченко. – Луганськ: Альма-матер, 2007. – 352 с.
 13. Розвиток партнерства. Формування мотивації до здорового способу життя серед молоді / Авт.-упоряд. Марі-Ноель Бело. – К.: Генеза, 2005. – 148 с.
 14. Формування здорового способу життя молоді: проблеми і перспективи / О.Яременко, О.Балакірева, О.Вакуленко та ін. – К.: Український ін-т соціальних досліджень, 2008. – 207 с.

В статтє обосновується процесс структурирования концептуальной модели социально-педагогической системы формирования культуры здоровья личности учащихся общеобразовательной школы. Обоснованы ее структурно-функциональные компоненты и условия эффективного внедрения модели в образовательно-оздоровительную среду общеобразовательной школы.

Ключевые слова: модель, система, социум, функция, управление, блок, ценность, духовность.

The article describes the concept model of social-pedagogical system, developing human's health culture in comprehensive school. Structural blocks and conditions of effective model implementation in health-educational process are proved in the article.

Keywords: model, system, society, function, management, block, value, spirituality.

Будур Артем Миколайович – аспірант кафедри теоретичних, методичних основ фізичного виховання і реабілітації Донбаського державного педагогічного університету (м. Слов'янськ, Україна).

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент В.М. Пристинський